

Відкрито 13.12.2021
Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.051.049
Фісуну (О.А. Фісуну)

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 64.051.049
у Харківському національному університеті
імені Н.В. Каразіна, доктору політичних наук,
професору, професору кафедри політології
Фісуну Олександру Анатолійовичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора кафедри
політології та державного управління Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Бурдяк Віри Іванівни

на дисертацію Попкова Дениса Олександровича «Політико-інституційні
засоби консолідації розколотого суспільства», подану до захисту до
спеціалізованої вченої ради ДФ 64.051.049 у Харківському національному
університеті імені Н.В. Каразіна на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 052 – «Політологія» з галузі знань 05 –
«Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність обраної теми. Дисертація Д.О. Попкова присвячена
життєво важливій для політичної науки проблемі дослідження консолідації
розколотого суспільства політико-інституційними засобами, яка сфокусована
на передумовах, причинах та особливостях, що породжують розколи у
державках сучасного світу; тенденціях розпаду держав під впливом
поглиблення внутрішніх та зовнішніх, трансформаційних і глобалізаційних
процесів; відродженні есенціальних ознак та ідентичностей, спричинених
значною кількістю згубних конфліктів на різних континентах світу, що
виникають під дією релігійних і етнічних чинників, у тому числі збройним
конфліктом, який продовжується на Сході нашої держави. Сформульована
автором концепція та міждисциплінарний підхід до дослідження проблеми
суттєво розширюють розуміння специфіки розколотого суспільства, зокрема,
та політико-інституційні засоби його консолідації, на загал.

Актуальність дисертаційного дослідження підтверджується і тим, що
робота виконана згідно плану науково-дослідних робіт Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна у межах науково-
дослідницької теми кафедри політології «Реформування політичної системи
України у глобальній та порівняльній перспективі» (№ державної реєстрації
О 119U1 02298), домінуючою частиною дослідження якої, на нашу думку,

саме і виступає пошук дієвих політико-інституційних засобів, необхідних для згуртування й об'єднання розколотого українського суспільства. Тож актуальність проблеми, заявленої в дисертації, не викликає сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автор дисертації визначив метою дослідження формування ефективної моделі консолідації розколотого суспільства, збереження цілісності держави оперативними і демократичними засобами політико-інституційного впливу, розробленої на підставі з'ясування причин розколу, вивчення загальновизнаних концепцій його врегулювання та практик їх запровадження (с. 31).

Представлені у роботі завдання дослідження (с. 32), достатньою мірою узгоджені з метою та обґрунтовані згідно його концепції. Їх теоретичним підґрунтям є наукові праці провідних фахівців у галузі інноваційно-технологічного розвитку країн світу в умовах глобалізації (с. 291-341). Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що в ній чітко сформульовані всі необхідні елементи. Достовірність і обґрунтованість теоретико-методологічних положень, висвітлених у дисертації, підтверджена комплексним використанням методологічних і методичних підходів, загальних принципів науковості, спеціальних кількісних і якісних методів аналізу, в т.ч. інструментарію соціологічних досліджень (с. 33-34). Структура дисертації логічна, підпорядкована вирішенню сформульованих завдань, матеріал викладений послідовно. Кожний розділ і робота в цілому завершуються чіткими та ґрунтовними висновками та рекомендаціями. Отже, дисертаційна робота Д.О. Попкова «Політико-інституційні засоби консолідації розколотого суспільства» представляє ефективне поєднання теоретичної та методологічної складових.

Новизна наукових положень і отриманих результатів дисертанта полягає у наступному:

- обґрунтуванні ліній розмежування в неоднорідному суспільстві, розкол по яких загрожує цілісності системи «соціум-політія», на що вказують результати кейс-стаді досліджень та сформульована за принципами теорії систем аналогічна модель гетерогенної системи, з подальшим виявленням можливості зведення етнічних, лінгвістичних і мовних розмежувань у політичних конфліктах до етнічної складової;

- формулюванні авторського визначення стану суспільного розколу шляхом семантичного аналізу та логічного моделювання;

- використанні розуміння демократичності методів подолання розколу, як ціннісного принципу політико-інституційних засобів, і запропонованих критеріїв оцінки прийнятності концепцій консолідації соціуму (суверенності,

економічності, комплексного взаємозв'язку оперативності, ефективності і стійкості), що вказує на перспективність вивчення концепцій «розподіленого правління», з критичним аналізом їх рекомендацій;

- дослідженні механізму активізації етнічної складової у соціальних конфліктах через застосування концепту «етноцентруму» й аналітичного апарату радикальної антропології та визначенні причиною її активізації політизацію в розвитку націєбудівництва;

- встановленні атрибутів політичних партій, які зумовлюють ефективність їх взаємодії з етнічними групами для розгортання політизації етнічності та дослідженні механізмів взаємодії партійної й етнічної ідентичностей у політичній системі з використанням моделі структури особистості Фрейда-Юнга; обґрунтуванні засад створення консенсусно-орієнтованої виборчої системи; доведенні необхідності інституційного зниження значущості політичних партій;

- доведенні потреби інституціалізації охоронювальної гілки влади з обґрунтуванням потреби надання певних повноважень, пов'язаних саме із виконанням функції «суперконсерватора», тобто зі збереженням вказаної у конституції «статус-кво» суспільної угоди.

Наголосимо, що основні положення наукової новизни, сформульовані у дисертаційній роботі, достатньою мірою аргументовані та доказові (с.34-37).

Значення дослідження для науки і практики. Викладені в дисертації положення, фактологічний та ілюстративний матеріал суттєво розширюють знання про причини, особливості, розвиток та критерії суспільних розколів і соціально-політичного розмежування суспільства, в плані загроз його цілісності; цьому підпорядкована пояснювальна модель соціального розколу та визначені шляхи політико-інституційної консолідації розколотого суспільства. Отримані результати сприяють поглибленню розуміння неоднорідності суспільства, вказують, що це нормативний стан будь-якої сучасної політиї, а спроби його подолання лишень спонукають тоталітарні трансформації влади, що негативно впливає на функціонування будь-якої держави. Наукові результати дисертаційної роботи мають прикладне значення для науковців, державних службовців і викладачів.

Напрацювання Д.О. Попкова можуть використовуватися при підготовці навчально-методичних посібників, викладанні загальних і спеціальних курсів у ЗВО, зокрема «Інструментарій сучасних досліджень політики», «Консультативно-дорадча діяльність у сфері політики», «Менеджмент етнонаціональних процесів», «Ризики політичної діяльності» тощо. Задіяні у роботі методологічні підходи та принципи можуть бути використані в дослідженнях інших аспектів внутрішньої політики сучасних держав.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Результати дисертації представлені у 20 наукових публікаціях, з них 11 статей у наукових фахових періодичних виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 1 стаття в іншому науковому виданні додатково відображає отримані результати дисертації, 7 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях. Апробацію дисертація пройшла і на фаховому семінарі кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації й охоплюють предметне поле дослідження. Опубліковані автором наукові статті, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 Постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р. «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії». Їх кількість та обсяг дають автору право публічного захисту дисертації.

Оцінка змісту дисертації. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота Д.О. Попкова є цілісною і укладеною згідно зі сформованою дослідником структурою та концепцією. Структура дисертації містить анотації (українською та англійською мовами), перелік умовних позначень, список публікацій автора за темою дослідження, вступ, три розділи (11 підрозділів), висновки, список використаних джерел та 7 додатків. Основний текст дисертації викладений на 287 сторінках. Список використаних джерел включає 526 найменувань. Оформлення роботи загалом відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії згідно наказу № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

У першому розділі проаналізовані теоретико-методологічні підходи до вивчення розколотого суспільства: неоднорідність як нормативний стан суспільства, критерії соціально-політичного розмежування суспільства в контексті загроз його цілісності, причини і пояснювальна модель соціального розколу.

Другий розділ «Засади і способи забезпечення цілісності системи «соціум-політія» включає підрозділи «Концепції політико-інституційної консолідації розколотого суспільства», «Концепція розподіленого правління: моделі та їх функціонування», «Вимоги до консенсусно-орієнтованої виборчої системи формування представницьких органів влади» та «Ефекти функціонування партіями у розколотому суспільстві».

У третьому розділі «Консолідація розколотого суспільства. Український вимір» досліджено генезу неоднорідності сучасної України, проблеми націєбудівництва та інституційні гарантії суспільної консолідації.

У Висновках автор представив узагальнене концептуальне бачення проблеми дослідження та уклав його відповідно до поставлених завдань.

Додатки включають: взаємозв'язок «соціальних розколів», «революцій» з їх «проблемами» згідно теорії С. Ліпсета і Ст. Роккана; модель соціальних розколів за Л. Сейле, адаптованій О. Мелешкіною до країн колишнього СРСР; ключові характеристики ідеал-типових мажоритарної та консенсусної форм демократії за А. Ліджфартом; порівняльну систематизацію ключових рекомендацій консоціальної та інтегративної моделей за С. Вольфом тощо.

Аналіз змісту дисертації свідчить про дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела інформації. Таким чином, у рецензованій роботі не виявлено ознак академічних запозичень, плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи наукові положення та висновки дисертації, їх достовірність і новизну, все ж доцільно зазначити деякі побажання й дискусійні моменти.

1. Вважаємо, що автор не зовсім точно визначив предмет дослідження. Він вказує, що об'єктом дослідження є «держава, суспільство якої перебуває у стані розколу, що загрожує цілісності системи «соціум-політія». З цим погоджуємося. Далі, знаючи, що *предмет* конкретизує певну сторону об'єкта, отже, є його частиною, правомірно вказати, що «предметом дослідження є «політико-інституційні засоби консолідації розколотого суспільства». Можна далі конкретизувати про вплив на консолідацію засад функціонування виборчої системи та принципів територіально-функціонального розподілу влади, а можна цього і не вказувати. Адже назва будь-якої праці і є предметом дослідження, на висвітлення якого спрямована вся увага науковця. Натомість визначення предмету як «внутрісистемні чинники суспільного розколу» – тобто того, що заважає консолідації суспільства, на нашу думку, важко кореспондується з назвою роботи, його метою та завданнями.

2. Заявлена наукова новизна результатів дослідження окреслена ширше предмета дослідження і деякі її положення лише дотично стосуються проблеми суспільних розколів, зокрема: обґрунтована необхідність виокремлення актуальної (поточної) легітимності представницьких органів влади та запропонований механізм її забезпечення більш ефективним та

прийнятним способом, порівняно із розпуском представницького органу влади та достроковими виборами – шляхом імплементації інституту дочасного відклику депутата/делегата суб'єктом його обрання з автоматичною заміною наступним кандидатом за підсумком преференцій на виборах; забезпечення механізму регіонального представництва в національному парламенті без формування його верхньої палати та партійних регіональних квот шляхом побудови виборчої системи за формулою К. Макферсона – пірамідальна система управління радянського типу з прямою демократією в основі й делегованою демократією на наступних рівнях представництва із збереженням за депутатом всіх послідовно отриманих ним статусів представника; тощо).

3. У Розділі 3 (с. 257) і висновках до нього (с. 281) автор зазначає, що «відмічено активізацію іредентичних програм сусідніх держав та підтримку Росією антиурядових сил на Донбасі, протистояння з якою у формі «гібридної війни» з чисельним залученням громадян України призвело до триваючого збройного конфлікту з істотними жертвами та втратами, у якості детермінанти тяжіння до впровадження концепції «нація-держава»...» Закінчується думка автора словами «...неможливості військової перемоги у неоголошеній міждержавній війні України з Росією». Скажіть, як розуміти вислів «неоголошена міждержавна війна України з Росією»? Напевно автор не вважає, що Україна розпочала війну проти РФ, зайшла на її територію і веде там війну. Тоді як розуміти, що це «війна України з Росією»?

4. На нашу думку, робота значно б виграла, якби в ній був проведений ретельний аналіз використаних джерел. Натомість, автор, посилаючись на ті чи інші джерела, в Розділі 1 (с. 38-114) та Розділі 2 (с. 120-199) констатує їх цінність і важливість, але не вказує в чому саме вона полягає для висвітлення проблеми дослідження.

5. Погоджуємося з автором, що «інститут президента дійсно здатен виконувати позитивну функцію ефективного гаранта соціального миру у державі лише за одночасних вимог обрання на цю посаду за правилом максимальної розподіленої підтримки та наділення цієї посади повноваженнями лише й виключно голови держави – особи, що символізує єдність політичної нації» (с. 157). Але наведені приклади держав для підтвердження думки автора (Єгипет 2011 р., Таїланд 2014 р., Ліван – з 1991 р.), не переконують у цьому, адже в них були в той період зовсім інші системи правління. Наведіть більш коректні кейси.

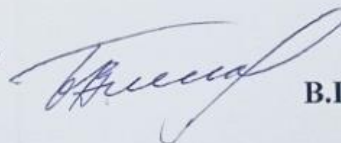
Загальний висновок. Попри висловлені застереження і побажання, які ґрунтуються на власному розумінні та баченні предмету дослідження опонентом, винесена на захист дисертація – завершена наукова праця,

виконана самостійно, присвячена досить важливій та актуальній проблемі, яка суттєво розширює розуміння природи політико-інституційних засобів консолідації розколотого суспільства, часто стимульованих, крім внутрішніх ще й зовнішніми, політичними чинниками. Представлений до захисту текст дисертації засвідчив опанування здобувачем необхідних фахових компетентностей політолога-дослідника. Оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Попкова Д.О., слід вказати, що його основні положення, висновки і рекомендації мають належну аргументацію і достатньою мірою обґрунтовані, що засвідчує їх наукову достовірність. Крім того, результатом дослідження здобувача є введення в науковий дискурс нових підходів до дослідження предмету та великого масиву нових джерел.

Дисертація «Політико-інституційні засоби консолідації розколотого суспільства» є комплексним дослідженням за певним науковим напрямом і відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), відповідно до «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р., а її автор Попков Денис Олександрович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» з галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор
кафедри політології та державного
управління Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

В.І. Бурдяк

